

I. O descoperire explozivă

Mai întâi, se pare că a trecut neobservată extraordinara coincidență din 1916 care a făcut ca, mai multe luni în șir, Lenin și primii dadaști să se învârtă în aceleași cercuri la Zürich. Lenin și apropiații săi nu au scos niciun cuvânt. Nu apare nimic nici în corespondența care a fost publicată⁴. Soția sa, Nadejda Krupskaia – care totuși, în amintirile sale, nu se sfia să dea amănunte despre șederea lor pe Spiegelgasse sau despre cartierul cu pricina –, se pare că trece cu vederea faptul că pe aceleași „străduță îngustă”⁵, la câțiva metri mai încolo, se afla Cabaret Voltaire. Nici cei mai importanți biografi⁶ nu zic nimic. A trebuit să așteptăm mai bine de o jumătate de secol de la eveniment să apară studiul istoricului Willi Gautschi (*Lenin als Emigrant in der Schweiz*) și reconstituirea romanescă a lui Soljenițin (*Lenin la Zürich*) pentru a vedea cum numele cabaretului e legat de figura marelui om de stat:

Puțin mai departe, aproape de strada Catedralei, se află „Lăptăria”, unde pe vremuri era Cabaret Voltaire,

locul în care, la începutul lunii februarie 1916, a luat naștere dadaismul.⁷

– și, pe deasupra, în al doilea caz, fără nicio trimitere la Dada:

Trec pe lângă Voltaire, un cabaret de pe colț, de la intersecția din apropiere; aici boema și-a petrecut noaptea, tot într-o veselie...⁸

Cât despre dadaști, nici ei nu sunt prea vorbăreți. În jurnalul lui Hugo Ball, publicat în 1927 (multă vreme inedit în limba franceză), găsim cea mai veche menționare a acestei vecinătăți: din data de 7 iunie 1917, adică la mai multe luni după plecarea lui Lenin. Însă este nu atât o mărturie directă, cât o descoperire retrospectivă:

Se petrec lucruri ciudate: peste drum de cabaretul nostru de la Zürich, pe Spiegelgasse, nr. 1, locuia în aceeași perioadă, la nr. 6, dacă nu mă înșel*, domnul Ulianov Lenin. Probabil că auzea în fiecare seară muzica și discursurile noastre; nu știu dacă erau pe placul lui sau dacă îl interesau. Și, în timp ce noi deschideam galeria pe Bahnhofstrasse, rușii se-ntorceau la Sankt-Petersburg ca să pună revoluția pe picioare...⁹

---

* Se înșală: e vorba de nr. 14 (vezi notele următoare).

Tot așa, o simplă mențiune găsim și la Georges Hugnet, și la Hans Richter. Georges Hugnet, fără să fie maritor direct, este și cel mai categoric:

Cabaretul se afla pe Spiegelgasse, la nr. 1. Iar Lenin locuia cu soția sa, Krupskaia, pe aceeași stradă, la nr. 12*. Lenin juca șah la Cafeneaua Terrasse, la fel cum făceau și unii dadaști. *Se ignorau cordial*.¹⁰

Cu toate astea, dacă îl citim pe Richter, ne dăm seama că lucrurile nu sunt deloc clare. Și el se înșală în privința lui Lenin, dar măcar era la Zürich în acea perioadă și l-a putut vedea:

Cabaret Voltaire, cu reprezentațiile sale și gălăgia de nedescris, se afla pe Spiegelgasse, la nr. 1. Puțin mai sus, pe aceeași străduță unde seară de seară aveau loc adevărate orgii de muzică, poezie și dans, la nr. 12, locuia Lenin**. Radek, Lenin și Zinoviev se puteau plimba în voie. L-am văzut pe Lenin de mai multe ori la bibliotecă

---

* Și el se înșală.

** E vorba, de fapt, de nr. 14. Ce-i drept, într-o primă scrisoare trimisă de la Zürich (Scrisoarea 257, în *Œuvres*, vol. XXXVII, ed. cit.), Lenin scrie în dreptul adresei: Spiegelgasse 12. Însă foarte repede (Scrisorile 259, 260, 261) corectează: Spiegelgasse 14II, apoi (Scrisorile 262, 263 din volumul XXXVII sau 528 din volumul XLIII) pune simplu: Spiegelgasse 14. În *Lenin als Emigrant in der Schweiz*, planșa XXVIII, Willi Gautschi arată fațada clădirii de pe „Spiegelgasse 14”. Deasupra ferestrei de la camera în care locuiau Lenin și Krupskaia, administrația orașului Zürich a pus o plăcuță informativă, iar cine e curios se poate duce acolo să verifice (a se vedea figura 1).

și l-am auzit vorbind o dată în timpul unui miting de la Berna. Vorbea bine în germană.¹¹

Ce-i drept, Richter – așa cum povestește el însuși mai departe¹² – a ajuns probabil în Elveția mai târziu de iunie 1916 și a intrat în contact cu ceea ce se numea deja „Dada” abia pe 15 septembrie 1916. Cert este că, în această mărturie directă, recunoaște că l-a cunoscut și l-a auzit pe Lenin, chiar dacă de la distanță.

De cealaltă parte, Richard Huelsenbeck, care a ajuns la Cabaret Voltaire pe 26 februarie* dă, în 1972, o informație prețioasă, deși o spune pe un ton nesigur:

---

* Așa cum spun și Hugo Ball încă din 15 mai 1916, în prefața revistei *Cabaret Voltaire* („Recueil littéraire et artistique”, Meierei, Zürich, Spiegelgasse I [iunie 1916], reprodusă în *Dada Zurich Paris 1916-1922*, Jean-Michel Place, Paris, 1981, p. 21), precum și Tristan Tzara în a sa „Chronique zurichoise – 1915-1919”, apărută în *Dada Almanach*, ed. cit., p. ii. Dar sunt propuse alte două date: 11 februarie 1916, de către același Hugo Ball, numai că, de data aceasta, în jurnalul său, *Die Flucht aus der Zeit*, publicat unsprezece ani mai târziu („Hülsenbeck ist angekommen. Er plädiert dafür, daß man den Rhythmus verstärkt...”, citat publicat în *Dada, Die Geburt des Dada*, ed. cit., p. 110, și tradus în engleză în *Flight Out of Time*, ed. cit., p. 51), sau, mai recent, de către Sabine Wolf în nota sa despre Walter Serner din numărul 7 al revistei lui Marc Dachy *Luna-Park* (Transédition, Paris, 1981) și în notele sale la traducerea în limba franceză a cărții *En avant Dada – Die Geschichte des Dadaismus* (ed. Paul Steegemann, coll. „Die Silbergäule”, Hanovra, Leipzig, 1920; reed. în facsimil, ed. Nautilus, Hamburg, 1976): *En avant Dada – L’Histoire du dadaïsme*, Allia, Paris, 1983, p. 68. Și chiar data de 8 februarie 1916, în nota „Huelsenbeck” din *Personenregister* plasat la sfârșitul volumului *Briefe (1911-1927)* al lui Hugo Ball, care-i aparține probabil lui Annemarie (sic) Schütt-Hennings (Benziger Verlag, Ensiedeln, Zürich, Köln, 1957, p. 310): „Kam auf Aufforderung von Hugo Ball am 8. Februar 1916 nach Zürich, kurz nach der Gründung des «Cabaret’s (sic) Voltaire»...”

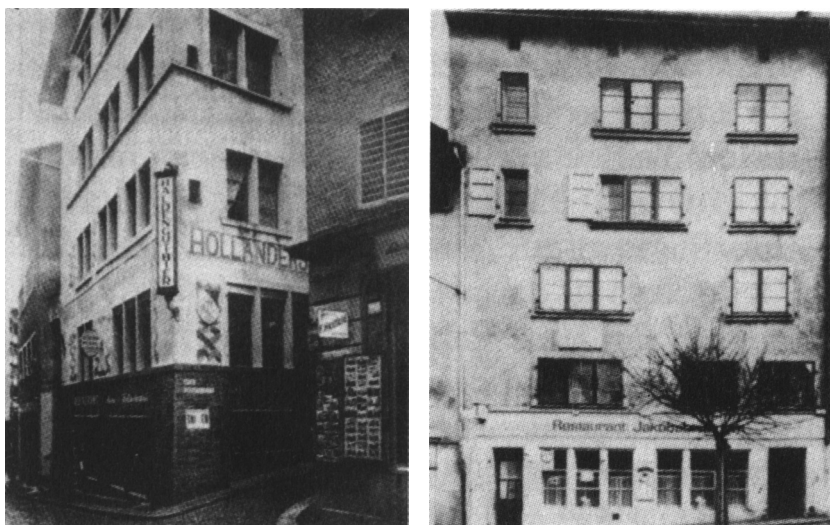

Fig. 1 – Zürich, Spiegelgasse: în stânga, nr. 1, unde s-a deschis Cabaret Voltaire (Baugeschichtliches Archiv, Zürich); la dreapta, nr. 14, unde locuia Lenin (Benziger Verlag): în partea stângă, se vede o plăcuță cu această informație, între primul și al doilea etaj.

Am auzit foarte puține despre Lenin – am aflat că a venit o singură dată la Cabaret –, eu nu l-am văzut niciodată. Nici măcar nu știu cum arată.¹³

Această informație este confirmată de criticul Hans J. Kleinschmidt, care scrie prefața cărții lui Huelsenbeck,

Memoirs of a Dada Drummer, strecurând totodată o altă informație semnificativă pentru cercetarea de față:

Arp, Ball și Huelsenbeck nu s-au întâlnit niciodată cu Lenin, cu toate că, mai târziu, Tzara le-a mărturisit prietenilor săi din Paris că „a schimbat câteva idei“ cu el.¹⁴

Dar se poate și mai bine. Există o altă mărturie, tot directă, ca în cazul lui Richter, și, în plus, îi aparține cuiva care a fost la Cabaret Voltaire înaintea lui Richter și chiar înaintea lui Huelsenbeck, încă de pe 5 februarie 1916, ziua în care s-a deschis localul: e vorba despre pictorul român Marcel Iancu. E de mirare cum a trecut aproape neobservată, rătăcită într-o lucrare colectivă publicată în 1957, extraordinara informație din cel de-al zecelea paragraf:

[Cabaret Voltaire] a fost locul de întâlnire a artelor. Aici s-au perindat cot la cot pictori, studenți, revoluționari, turiști, escroci internaționali, psihiatri, un adevărat demimond, sculptori și spioni binevoitori în căutare de informații. Prin fumul dens, în mijlocul discursurilor zgomotoase sau al vreunui cântec popular, puteai da peste apariții neașteptate, cum ar fi impresionanta figură de mongol a lui Lenin, înconjurat de un grup de oameni, sau barba de asirian a lui Laban, marele dansator.¹⁵

Lenin și, pe deasupra, înconjurat de-un grup de oameni! O descoperire fenomenală, cu urmări colosale! Așadar, viitorul conducător al Revoluției sovietice nu numai că a locuit lângă Cabaret Voltaire, *a și intrat!* Nu numai că a auzit vag din apartamentul său rumoarea serilor Dada, *a și fost de față!* Mai mult decât atât – să-mi fie cu iertare brutalitatea unei astfel de afirmații: *a și participat!* Una peste alta, aceasta este concluzia la care va ajunge inevitabil – ca și mine, de altfel – cititorul de bună-credință care va urmări și va analiza cu obiectivitate și răbdare firul evenimentelor pe care le voi evoca mai departe.

II. Gustul lui Vladimir Ulianov pentru cabaret

Mai întâi, se impune o observație: dezvăluirea făcută, în trecut, de Marcel Iancu n-ar trebui să-i surprindă peste măsură pe cunoscătorii biografiei lui Lenin. Gustul lui Vladimir Ulianov pentru cabaret nu datează din 1916. Cu toată discreția lesne de înțeles a istoricilor sau a martorilor din aceeași tabără politică, cu toată discreția, și mai firească, din propria sa corespondență, au mai scăpat unele indicii destul de clare. Dacă știm cum să citim printre rânduri, Krupskaia ne spune multe lucruri în această privință. De pildă, potrivit propriei mărturisiri, perioada petrecută între 1901 și 1902 la München i-a lăsat cuplului revoluționar „o amintire plăcută”. „Găsiserăm – explică ea în termeni oarecum eufemistici – o metodă de a ne distra pe cinste în perioada carnavalului și de a ne lăsa purtați de extraordinara bucurie de viață care plutea în aer...”¹⁶ Puțin mai târziu, la Londra, Vladimir Ilici e aproape fascinat de clasa muncitoare – dezvăluie tot ea –, astfel încât „mergea pe urmele acestor oameni – pe străzile din suburbii [...], prin baruri...”¹⁷ În altă parte, mai spune că lui Lenin îi plăceau cântecele:

Mi-aduc aminte că la Paris, într-o vreme, eram foarte entuziasmați de cântecele revoluționare franceze. Vladimir Ilici l-a cunoscut pe Montéhus, un talentat compozitor și interpret de cântece revoluționare.¹⁸

Cei doi soți se duc în cele mai mărginașe locuri să-l asculte pe cântăreț. Aline, un martor de la acea vreme, povestește cum a decurs prima întâlnire:

După ce l-a ascultat pe Montéhus, Lenin s-a făcut nevăzut. Ne-am uitat după el în sală, dar nu mai era. Am aflat că se dusesse în culise să facă cunoștință cu interpretul. Și s-au pus amândoi să discute cu atâta înflăcărare, încât au rămas, fără să le pese de nimic, până la patru dimineața.¹⁹

Această „înflăcărare”, ce ne arată latura de „pasăre de noapte” a lui Lenin, a dus la următoarea invitație: „Montéhus – scrie Krupaskaia – a venit și a cântat la una dintre serile noastre cu specific rusesc.”²⁰ (De remarcat expresia.) Să mergem mai departe: Bruxelles, iulie-august 1903, cu prilejul celui de-al „II-lea” Congres al Partidului Muncitoresc Social-Democrat Rus, după cum mărturisește tot Krupaskaia:

toți delegații s-au instalat [...] cu mare tam-tam la Coșul de aur, iar Gusiev [delegat din regiunea Donului], înveselit de câte un păhărel de coniac, cânta în fiecare

seară muzică de operă, atât de tare, că mulțimea se aduna pe sub ferestrele hotelului. (Vladimir Ilici îl asculta cu mare plăcere pe Gusiev, mai ales când cânta: *Nu la biserică ne-am căsătorit.*)²¹

Dacă e să ne luăm după biograful său Jean Jacoby, marele bărbat de stat nu se mulțumea doar să asculte:

...în timpul lucrărilor Congresului, Lenin și grupul lui se retrag; însă gașca zgomotoasă se adună seara într-o cafenea și aici obișnuiții localului se minunează de uriașă lor poftă de mâncare, de râsetele și cântecele lor. Rusul s-a născut muzician; simte nevoia de a-și exprima sentimentele într-un mod liric. E de-ajuns să se audă o melodie, în surdină sau undeva mai departe, că discuțiile se încheie, iar ei se schimbă la față – și totul de dragul muzicii. *Să cântăm cu toți în cor...*²²

Mărturia mai puțin idilică și stereotipă și mult mai serioasă a fratelui său Dmitri ne confirmă această plăcere a lui de a cânta, singur sau în grup. Se pare că o moștenește de la mama sa, căreia „îi plăcea mult pianul“, „cânta multe române și cântece vechi“²³. „Prin anii 1888-1890 – precizează Dmitri Ulianov –, Vladimir cânta mai mereu, acompaniat la pian de Olga“, sora lor. Și enumeră lucrările muzicale preferate, printre care aria marțială a lui Valentin din opera *Faust* [de

Gounod].²⁴ Tot așa, câțiva ani mai târziu, în timpul exilului din Siberia, când s-au cunoscut, Krupskaia povestește cum li se întâmpla, lor și câtorva prieteni, „să se minuneze“ de cântecele „vioaie“, cântate „în rusă, apoi în polonă“.²⁵ Mai mult, o altă informație, găsită la André Beucler și Grégoire Alexinsky, se referă la perioada în care îl admira pe cântărețul Montéhus, la Paris: fără să stea pe gânduri, Lenin „se ia după oamenii din sală și cântă refrenul popular împreună cu ei“.²⁶

Cum se poate ca acest om îndrăgostit de muzică și cuprins de înflăcărarea colectivă să nu-și fi făcut pe plac și să nu fi intrat în vreun cabaret, mai ales într-un oraș ca Parisul, care e plin de ele? Așa cum au făcut adesea istoricii sau istoriografii apropiați ai Partidului Comunist, Jean Fréville a încercat din răspuțeri să ne convingă, în cartea sa *Lenin la Paris [Lénine à Paris]*, că Vladimir Ilici s-a ținut departe de boema literară și artistică din Montparnasse și că, în general, nu se prea dădea în vânt după „locurile de distracție în care se lăsau unii purtați“²⁷. Problema e că multe dintre mărturiile contemporanilor săi infirmă acest lucru. Mai întâi, sunt observațiile făcute în treacăt de Lise de K., care l-a cunoscut pe Lenin din 1905 până în 1914 – îndeaproape, din câte se pare –, adunate și comentate de Beucler și Alexinsky. Aflăm că, după o vreme, Lenin

se ducea din ce în ce mai rar la Biblioteca Națională, preferând să bea [...] bere la halbă împreună cu Kamenev, Zinoviev și alții sau, când erau la Paris, cu Rîkov și Șuliatikov, bețivanul găștii. [...] S-ar fi putut duce pe la muzee, la concerte, ar fi putut frecventa cercurile artistice, dar el prefera uzinele, *cafenelele* și periferiile.²⁸

Dar mai ales există o informație despre acea „noapte la Rabelais“ relatată cu vervă de către Franz Toussaint într-un capitol din cartea sa *Lenin necunoscut (Lénine inconnu)*, ținând seama – așa cum ne explică chiar el – de însemnările pe care le-a făcut imediat după evenimentul respectiv. Într-adevăr, a fost un eveniment pentru autor această întâlnire neașteptată, în perioada în care Lenin locuia la Longjumeau (vara anului 1911), și mai ales într-un local parizian atât de surprinzător:

Lenin la Rabelais, acest bar imens în care șampania e la fel de proastă ca și cele două orchestre! Poate că nu m-aș fi mirat atât dacă Vabre [prietenul comun care l-a invitat pe autor] mi-ar fi zis că arhiepiscopul Parisului e la Tabarin și că președintele țării se va duce la împărțășanie la Lourdes duminica următoare. [...] Lenin într-una dintre bodegile în care bătrâneii cu coifuri de hârtie pe cap aruncă în stânga și-n dreapta spirale colorate și râgâie ca niște maimuțoi ghiftuiți! Lenin asurzit de trompetele

americane, plictisit de tangourile argentinieni, împins din toate părțile de dansatori, agățat de fetișcane!²⁹

Viitorul conducător al Revoluției sovietice a fost mânat în acest loc aparte de dorința de a se reîntâlni cu un georgian pe care îl cunoscuse în închisoarea din Samara, care îl ajutase în acea perioadă și pe care destinul l-a purtat la Paris, unde s-a angajat ca somelier. Datorită lui – care schimba pe furiș etichetele –, Lenin și tovarășii săi pot bea Mumm extrasec la preț de „pișoarcă”. Cei trei comeseni sunt la a patra sticlă, conversația alunecă spre scriitorul care a dat numele cabaretului – în semn de omagiu, așa cum va face în mod spontan Hugo Ball la Zürich în 1916! – și, coincidență (sau premoniție)!, întrebat dacă îi place Rabelais, Vladimir Ilici răspunde:

Da și nu. Însă înclin spre da. [...] El i-a deschis calea lui Voltaire. Rabelais și Voltaire – cele două mari vinuri ale voastre!³⁰

Că tot veni vorba de vinuri, iată, potrivit aceluiași însemnări ale lui Franz Toussaint, cum s-a terminat seara cu pricina:

Am plecat pe la cinci dimineața. Georgianul nu voia să mai vină, deși ospătarul îl tot chema. Iar Vabre a crezut că ieșise cu scandal din cauza sticlelor.³¹